

AlterEko.info

2020

Kostelec

CHAOS?
(jako nový normál)

ODOLNOST!
(jako řešení)

Autoři: Roger Tooze, Martin Kupka & Roman Chlupatý

Jaký vliv má krize způsobená onemocněním covid-19 a souvisejícími opatřeními na českou ekonomiku a tisíce malých a středně velkých podniků, které ji pomáhají utvářet, a jak je ovlivní do budoucna? A jak mohou malé a středně velké podniky v Česku nadále prosperovat? Na podobné otázky neexistují v dnešní době, která se nejen v důsledku aktuálního dění vyznačuje chaosem a nejistotou, jasné odpovědi.

Jedním ze způsobů, jak lze na výše zmíněné otázky alespoň nastínit odpověď, je podle našeho názoru pochopení toho, jak se **česká ekonomika za posledních 30 let integrovala do evropské a světové ekonomiky skrze proces globalizace** ovlivněný v průběhu let dopadem čtyř hlavních změn či šoků: [1] od roku 1990 se Čína stala jednou z nejvýznamnějších ekonomik a v mnoha ohledech ekonomikou dominantní, [2] finanční krize z roku 2008 a její dozvuky změnily svět bankovníctví a financí, [3] stále větší roli hrají moderní technologie a obecněji hospodářská a politická realita (nové rozložení sil) 21. století a [4] mnohé změny urychlil a/nebo prohloubil covid-19.

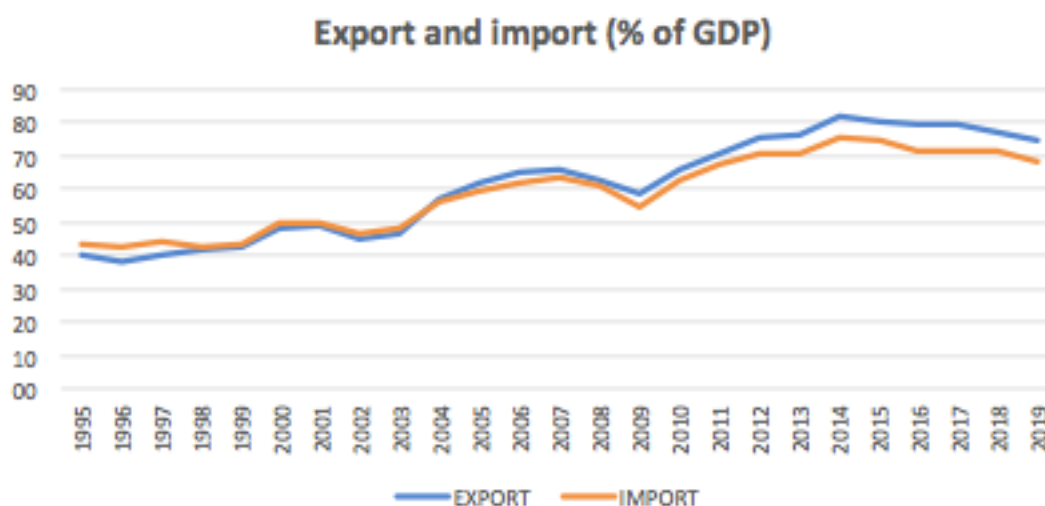
Pro českou ekonomiku znamená integrace více než jen souhrn vývozu a dovozu (i když to také); jde o proces, v jehož rámci se některé **klíčové části české ekonomiky – například automobilová výroba nebo výroba elektrických strojů a elektroniky – staly prostřednictvím přímých zahraničních investic součástí globálních produkčních sítí (GPN), v nichž jsou zásadní rozhodnutí přijímána mimo Česko.** Kvůli tomu, jak moderní GNP fungují, přitom vedou k seskupování ekonomických a geografických aktivit na konkrétních místech v rámci Česka, s tím, že místní i regionální populace v důsledku tohoto procesu závisí na ekonomických rozhodnutích přijatých vedením zahraničních korporací, případně vlád a úřadů cizích zemí.

Dopad koronavirové krize na Česko, zejména dlouhodobý, je tak třeba vnímat nejen v kontextu kroků naší vlády – a reakce společnosti a firem na vládní politiku –, ale také v kontextu našeho zapojení do globálních hospodářských struktur. Právě

přeshraniční vztahy a vazby totiž podmiňují jak robustnost většiny českých společností a jejich schopnost krizi překonat, tak jejich odolnost a tím schopnost prosperovat i po krizi. Narušení chodu globální ekonomiky, respektive zaběhlých postupů a zažitých pořádků, tak představuje významné riziko i výzvy pro české společnosti, zejména malé a středně velké, a zprostředkovaně pro naše občany.

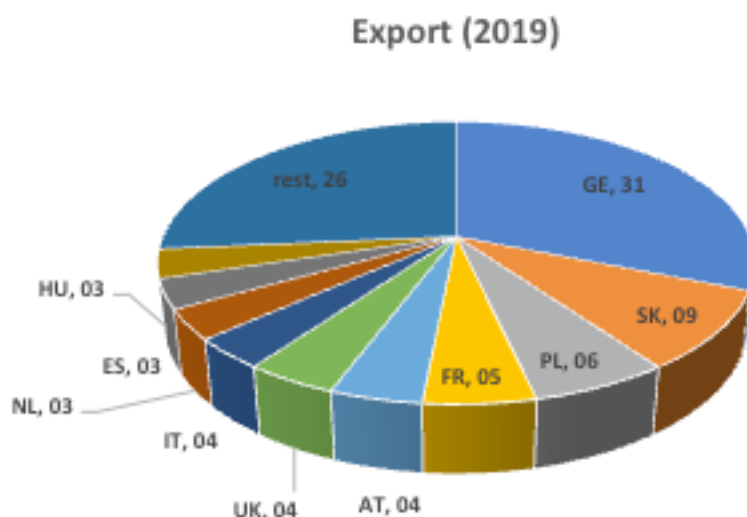
Česká ekonomika: Globalizace a (vzájemná) závislost

Výchozím bodem analýzy je závislost naší ekonomiky na obchodu na začátku roku 2020 (tj. před koronavirovým šokem). Data ukazují, že podíl exportu a importu na hrubém domácím produktu postupně narůstal a v lednu tvořil zhruba 145 %.

V důsledku čilého obchodu (jehož negativem je zmíněná závislost) se Česko stalo vysokopříjmovou ekonomikou, a to se všemi výhodami z toho vyplývajících. Stinnou stránkou je zranitelnost v případě narušení obchodních vztahů, a to ať už kvůli covidu-19, nebo v důsledku přírodních katastrof, americko-čínských obchodních sporů či nadměrné kapacity v klíčových odvětvích; česká ekonomika přitom může být podobnými událostmi zasažena mnohem více než uzavřenější ekonomiky.

Závislost české ekonomiky na exportu a importu – a související zranitelnost – je pak akcentována strukturou obchodních partnerů: Dominantní pozici má Německo a obecněji několik evropských zemí (dochází tak k omezené geografické diverzifikaci).

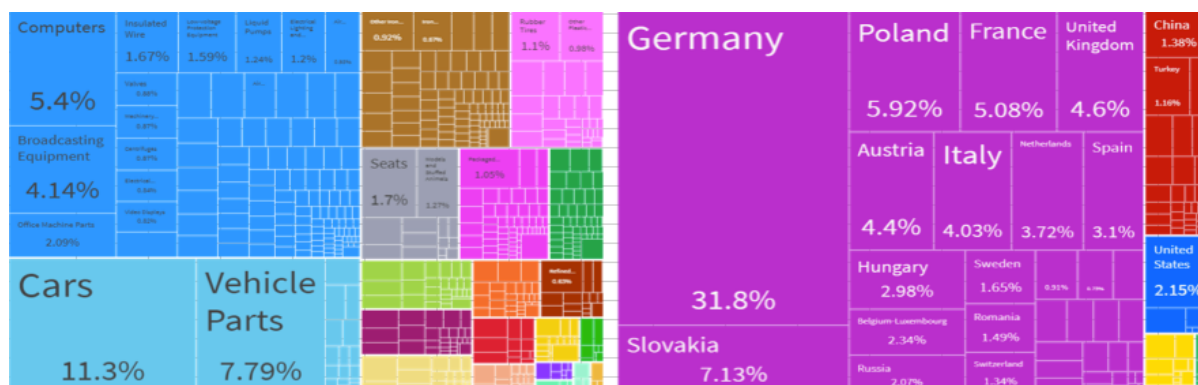

Vztahy s Německem a tamními firmami jsou tak rozsáhlé a intenzivní, že podle studie Vysoké školy ekonomické (PEP, 2015) „český export silně a dlouhodobě závisí na HDP Německa.“ Obecně se přitom opakovaně ukazuje, že je podobně silná závislost na hospodářském úspěchu jiné země pozitivní a zisková, pokud, respektive dokud, je daná země úspěšná; výraznější oslabení – v našem případě ať už krátkodobé, dané covidem-19, nebo dlouhodobé, způsobené reformou globální ekonomiky – ale může mít pro závislou ekonomiku vážné důsledky.

Výše uvedené varování je třeba doplnit o strukturu českého vývozu (a dovozu), která umožní lépe porozumět integraci české ekonomiky, a tedy možnému dopadu pandemie covidu-19. Klíčové zde je, do jaké míry jsou české vývozy a dovozy součástí GPN, zejména GPN ovládaných entitami mimo českou ekonomiku. Tyto produkční struktury totiž propojují část české ekonomiky přímo s ostatními částmi produkční sítě. **Dění v této části české ekonomiky tudíž není účinně ovládáno rozhodnutími českých firem ani českých úřadů, ale rozhodnutími vedoucích společností skupiny přijatými zásadně ve prospěch těchto společností.**

A	Agriculture, forestry and fishing	4%
B	Mining and quarrying	13%
C	Manufacturing	60%
D	Electricity, gas, steam and air condit. supply	30%
E	Water supply, sew., waste man. and rem. act.	33%
F	Construction	11%
G	Wholesale and retail trade; repair of mot. veh.	43%
H	Transportation and storage	19%
I	Accommodation and food service activities	15%
J	Information and communication	44%
K	Financial and insurance activities	72%
L	Real estate activities	11%
M	Professional, scientific and technical activities	26%
N	Administrative and support service activities	35%
O	Public adm. and defence; comp. soc. security	n/a
P	Education	0%
Q	Human health and social work activities	2%
R	Arts, entertainment and recreation	8%
S	Other service activities	6%

Dokončení analýzy „pavučiny hospodářské moci“ – k dokreslení toho a) kde se napříště bude rozhodovat, zda výroba zůstane v Česku a jakou podobu (mimo jiné technologickou úroveň) případně bude mít, a b) jaké sektory jsou tímto rozhodováním ohrožené nebo přinejmenším ovlivněné – brání fakt, že jsou potřebné informace často důvěrné, a nejsou tak k dispozici. Přinejmenším orientaci v tomto bodě nicméně nabízí přehled struktury zahraničního obchodu a obchodních partnerů.

Stručně, česká ekonomika je silně integrována do německých distribučních kanálů a „slouží jako specializovaná outsourcingová výrobní kapacita pro německou

ekonomiku“, jak se píše ve zmíněné studii Vysoké školy ekonomické. Významnou hodnotu českého vývozu do Německa tak tvoří polotovary nebo sestavy/díly, které jsou buď používány při výrobě hotových výrobků (automobilů) v Německu a/nebo jsou dále vyváženy z Německa v rámci německých GPN pro použití v hotových výrobcích jinde. A právě tento zažitý a zaběhlý řád by napříště mohl doznat změny.

(De)globalizace, regionalizace & digitální revoluce: Hrozby a příležitosti

Česká ekonomika je integrována do evropské a světové tak výrazně, že se jakékoli narušení zaběhlých pořádků a osvědčených modelů (výroby) může potenciálně přenést a zesílit prostřednictvím těch samých kanálů, které dříve přinášely hospodářský růst a zvyšování příjmů. **Vzhledem k tomu, že GPN ve výrobě a některých odvětvích služeb vedou k vytváření místních a regionálních klastrů, což v Česku platí nadprůměrně, by narušení mohlo mít vážné ekonomické, společenské a politické dopady na konkrétní geografické oblasti.**

V globální ekonomice se přitom už nějakou dobu, ale zejména v důsledku poslední finanční krize, rozvíjí řada klíčových trendů, které kolektivně mění povahu procesů a strukturu globalizace. Tyto změny, často urychlené a prohloubené koronakrizí, představují jak velké hrozby, tak velké příležitosti pro české společnosti. **Jedním z nejvýznamnějších (mega)trendů nejen z pohledu domácí ekonomiky a firem je deglobalizace a na ni navázaná regionalizace zahrnující regionalizaci GPN.**

Důvodů je mnoho a jsou komplexní, ale patří mezi ně zejména otázky nákladů, bezpečnosti dodávek, kontroly kvality, přílišné závislosti na jednom dodavateli (zejména, ale nejen Číně), stabilizace nákladů na dopravu na dlouhé vzdálenosti od roku 2010, času potřebného pro komponenty v tranzitu, rostoucího využívání digitálně řízené automatizace umožňující snížení domácí/regionální produkce a v neposlední řadě čím dál tím častějších turbulencí v prostředí globálního obchodu. Tento vývoj pak po roce 2017 umocnila „obchodní válka“ mezi Spojenými státy a Čínou a uzavření čínské ekonomiky kvůli onemocnění covid-19 ho jen potvrdilo.

Dopad tohoto trendu na GPN byl přitom v některých odvětvích, jako například medicínském sektoru, okamžitý, ve střednědobém až dlouhodobém horizontu jej pak pocítí všichni.

Většina výrobců v klíčových odvětvích české ekonomiky bude nejspíš své dodavatelské řetězce/GPN zpočátku upravovat jen mírně, protože jsou stávající GPN výsledkem významných zkušeností a investic. **V automobilovém i elektrotechnickém průmyslu se ale počítá s 25–30% pravděpodobností, že se nakonec firmy rozhodnou pro reorganizaci svých výrobních řetězců – přemístí některé části výroby –, aby minimalizovaly budoucí rizika a optimalizovaly marže a zisky** (v tomto kontextu je vhodné připomenout, že je tlak na evropské automobilky vzhledem k současné nadměrné kapacitě výroby vyšší).

Pro většinu společností ve většině odvětví pak bude výše popsané znamenat [1] zvýšení počtu dodavatelů a odklon od úzké závislosti na několika nebo dokonce pouze jednom dodavateli a [2] přeskupení GPN a jejich lokalizace v regionu, respektive v blízkosti hlavních/klíčových společností, což by mělo zajistit vyšší bezpečnost, stabilnější náklady a stabilní kvalitu dodávaných komponentů.

Tento scénář představuje pro české společnosti napříč řadou sektorů jak hrozby, tak příležitosti, v závislosti na odvětví a na tom, jak společnost „zapadá“ do dodavatelského řetězce nebo v mnoha případech do celé struktury GPN.

Reorganizace GPN a Česko: Komu (ne)zvoní hrana

Stávající nejistota, diktovaná do značné míry (nikoli však výhradně*) covidem-19 a bojem s touto nemocí, neumožňuje v kontextu diskutovaného stanovit autoritativní jízdní řád (pokud je něco podobného někdy možné). Bezesporu je ale možné – a vhodné – načrtnout pravděpodobné scénáře a navazující východiska. Správné

otázky, respektive zamyšlení se nad nimi, jsou totiž podmínkou využití příležitostí a utlumení rizik spojených s nastartovanou reorganizací produkčních sítí.

Nejvýznamnější změny a s nimi spojené výzvy a příležitosti lze očekávat tam, kde velké nadnárodní koncerny mají článek svého výrobního řetězce (případně přímo továrnu, kde vyrábějí jeden či více modelů ze své produktové řady), a kde proto v návaznosti na potřeby tohoto subjektu vznikl celý dodavatelský klastr. **Jakmile dojde k utlumení tohoto středobodu, či dokonce k jeho zániku, celý ekosystém pomyslně imploduje se všemi navazujícími hospodářskými a sociálními negativy**, která bylo a v mnoha ohledech stále je možné sledovat například ve Velké Británii po likvidaci těžkého průmyslu v 80. letech minulého století.

Výše popsané se týká (mimo jiné) automobilového a elektrotechnického sektoru, tedy pilířů českého průmyslu a zprostředkovaně celé ekonomiky. **Jako příklad místa, které si v tomto kontextu zaslouží pozornost, může sloužit okolí výrobního závodu Škody Auto v Kvasinách.** Ten postupně z podstaty svého úspěchu nechal vzniknout „gravitační síle“, která se výrazně propsala do situace na trhu práce, cen nemovitostí a obecněji do ekonomiky a společenské situace v oblasti. V případě významnějšího útlumu tak proces normalizace bude bolet (což je obava, kterou nám ostatně i v rámci předchozích Kostelců potvrdili místní).

Reorganizace výrobních a dodavatelských řetězců však společně s podobnými výzvami a hrozbami přináší také příležitosti. **Ty mohou souviset například s repatriací výroby z Číny (do menší míry z Asie), na kterou v rámci končícího globalizačního cyklu západní firmy začaly ve velkém sázet, až se na ní staly závislé**, což se v posledních letech opakovaně nevyplácí. Koronavirový šok, zejména jeho počátek, tedy přelom let 2019 a 2020, to jen potvrdil.

V kontextu výše uvedeného považujeme za vhodné připomenout několik výhod, s nimiž mohou – a budou – pracovat české firmy a obecněji česká ekonomika:

a) Neovlivnitelné

- lokalita (geografická – a navazující kulturní (viz „Ovlivnitelné“) – blízkost Německa a obecněji klíčových výrobců a trhů EU);
- cena a kvalita práce (i když tato výhoda mizí, stále – zejména v kombinaci s výše uvedenou lokalitou – hraje roli);
- společenská a bezpečnostní stabilita (nejen v kontextu posledních událostí bude jistě firmami reflektována v čím dál větší míře)

b) Ovlivnitelné

- vzdělání (poptávka po sofistikovaných znalostech a dovednostech poroste, vzdělávání – čítající nejen školství – se musí přizpůsobit);**
- zapojení do evropských struktur (čítající certifikace, normy a další psaná a nepsaná pravidla, které české firmy pojaly za své);
- digitalizace (technologický pokrok obecně skýtá potenciál vyřešit jak měnící se strukturu externí poptávky, tak domácí výzvy).

Stručně, česká ekonomika a Česko obecně jsou svojí podstatou – jsme malá otevřená ekonomika – **příjemci globálních politických a hospodářských pravidel i případných šoků. Naší výhodou je flexibilita, kterou je potřeba vzhledem k očekávanému napříště rozvíjet. Společně s tím je nutná vyšší míra odolnosti,** na kterou se v globalizačním opojení zapomínalo; a nebyli jsme výjimkou. Jen tak bude Česko chaotický přechod do nového normálu i nový normál samotný (pro nás zřejmě méně příznivý než stav nedávný) nejen zvládat, ale dokáže v něm i vzkvétat.

* Viz studie „8 megatrendů, které (z)mění svět“ připravená pro potřeby Kostelce 2018

** Viz studie „Vzdělávání a práce“ připravená pro potřeby Kostelce 2019

ROGER TOOZE (konzultant; spolupracovník Alter Eko)

Spoluzakladatel mezinárodní politické ekonomie, který vyučoval na London School of Economics a dalších prestižních univerzitách v Evropě, Spojených státech, Austrálii a Číně. Profesor Tooze dnes konzultuje pro přední globální společnosti a nadnárodní instituce a žije střídavě v Británii a v Číně.

MARTIN KUPKA (hlavní ekonom ČSOB; senior analytik Alter Eko)

Makroekonomický analytik s přesahem do oblasti hospodářské politiky. Má zkušenosti i z práce v Akademii věd, ve vídeňské kanceláři NRI nebo na Ministerstvu hospodářství České republiky. Po roce 1989 se spolupodílel na obnově výuky makroekonomie na Univerzitě Karlově v Praze.

ROMAN CHLUPATÝ (partner Save & Capital; zakladatel Alter Eko)

Stratég se specializací na globální ekonomiku, politiku a průsečík těchto dvou světů. Je autorem šesti knih o (politické) ekonomii, které vyšly v sedmi jazycích včetně mandarínštiny a japonštiny. Duchovní otec „českého Davosu“, který se od roku 2018 každoročně koná v Kostelci nad Orlicí.